

נורית גרין

מה זה "אונייה טרופה"? מה זה "מבטחים"? אהבתה של רחל בלובשטיין, מתוך רומן בכתובים

רחל בלובשטיין ומיכאל ברנשטיין נפגשו בטולוז ב־1912. לאחר שנפרדו המשיכו להתכתב, ומההתכתבות הזאת נותרו בידינו שלושים ואחד מכתבים שלו אליה. מתוך המכתבים הללו לא קשה לגלות שבמכתביה, שלא הגיעו לידינו, כתבה לו על הכל, אך לא אמרה דבר על מחלתה, גם לא על הגירוש מדגניה, על בדידותה או על קשייה הכלכליים. הקטע המובא כאן מתרחש בסביבות 1927, שנים לאחר שהשניים חדלו להתכתב וזמן מה לאחר שהגיע אליו ספרה הראשון, "ספיה".

קח את ידי בשתי ידיים טובות,
בלטיפת אֶחִים.
שָׁנִינוּ יָדְעָנוּ: הָאֲנִיָּה הַטְּרֹפָה
לֹא תִגִּיעַ לְחוּף מִבְּטָחִים.

בפינה אחת של השולחן הספר, בפינה שנייה מילון עברירוסית, ובאמצע מיכאל, מנסה להבין. מה זה "אונייה טרופה"? מה זה "מבטחים"?

נִפְשֵׁי מָרָה.
שָׁנִינוּ יָדְעָנוּ: הֵבֵן הַנּוֹדֵר
לֹא יֵרָאֶה עוֹד אֶת שְׁמֵי הַמְּכֹרָה.

"מכורה" זה מולדת. "הבן הנודר" זו היא, המשוררת. השעה כבר מאוחרת, כולם ישנים. מיכאל מעתיק שיר אחר שיר וכותב בצד תרגום והערות. לא היה פשוט למצוא את הספר. צריך היה ללכת לביבגני, לחפש את המארגנים, למצוא בחור בשם יאניק שקיבל את הספר ממישהו בארץ ישראל במשלוח, שמשום מה לא עוכב ולא צונזר. יאניק לא מוכן היה לתת את הספר, אבל הסכים למכור אותו תמורת תשלום לא קטן. מיכאל שילם וקנה.

לְהִקִּיץ בְּבֵית־הַחֹלִים בְּבֶקֶר הַשָּׁכָם,
לְקִרְאֵת יוֹם טָפֵל, וְלַחוּשׁ:

נְעֻצוֹת פְּכֶשֶׁר לְכַבֵּד, הַנְּעִץ וְכָרְסָם,
שְׁנֵי-יְאֹוֶשׁ

מיכאל ממשיך ומתרגם: "הינעץ", "כרסם", "טפל" ואת המלים "בית החולים" הוא מתרגם לעברית "בית שבו שוכבים חולים", לא לרוסית. הוא מניח את העיפרון בזהירות על המחברת, סוגר את ספר השירים ולדממה שבחדר, בקול רם, הוא אומר: "למה לא סיפרת לי?"

"את היית בחצר מוקפת בנייני בזלת ובתווך שובך יונים, היית גם בדגניה, עבדת בגן הירקות, היו לך שלוש גינות בירושלים. למה לא סיפרת את האמת? את כתבת לי מכתבים מצחיקים על שיחות בקיבוץ ושלחת לי שיר מצחיק שכתבת לחברה שלך שולמית. את לא כתבת לי שום דבר על בדידות גדולה, 'בדידות חיה פצועה'. למה לא סיפרת?"

הוא פתח שוב את הספר, קרא שוב כמה שורות מפה, כמה שורות משם, וסגר אותו בחזרה, מחליט לא לפתוח אותו יותר. היה פסנתר כנף שנשלח על ידי אבא שלה מפולטבה, כך היא סיפרה לו, ויום שלם עשה את דרכו על גמל דרך חולות ופרדסים ושיחי צבר מיפו אל המושבה ההיא, רחובות. כשהורד מהגמל והונח ברחוב המאובק, עוד לפני שהועלה לקומה השנייה, התיישבה אחותה בת-שבע וניגנה נוקטורנו של שופן, והשכנים יצאו לשמוע.

ומיכאל שאל: "איזה מספר?"

— "איזה מספר מה?"

— "איזה מספר נוקטורנו?" והיא לא ידעה לענות.

"אז גם זה לא היה? גם את זה למחוק מהזיכרון? ומה עם עכברי הזהב ליד האגם? ומה עם הטיוולים לירושלים והכפר ההוא בין ההרים? גם זה לא היה אמת? וכל החברים מסביב? זלמן, ברל, נוח? והרי את אמרת לי לחיות ביום ולא בלילה, לחיות על פני האדמה."

הוא מסרב להיפרד ממנה. "את שאלת אותי אם את נראית לי כמו נערה צחקנית, רקדנית וקלת דעת ואני עניתי לך: 'צחקנית, כן. את צוחקת מבדיחות גם אם הן לא מצחיקות. גם קלת דעת אולי, אבל רקדנית אני לא יודע, לא ראיתי אותך רוקדת.' ואת אמרת: 'אז הנה, תראה.'" הוא מסרב להיפרד מהאישה ההיא, שסוחרת אותו למקורות התעלה בהר השחור, אל הגשר, מנסה ללמד אותו איך לנתח גבעול, וכל החברים סביבה עומדים וצוחקים. הוא יודע שצריך עכשיו להחליף אותה במישהי אחרת, אבל במי להחליף אותה? באישה חולה שלא יכולה להירדם בלילות, כי בלילות מבקרים אותה שלדים?

הוא מרחיק ממנו את הספר שכבר היה סגור, כאילו הספר לעצמו מידבק. הספר נופל על הרצפה. הוא קם מהשולחן, השעה כבר ארבע לפנות בוקר. הוא הולך לישון, לא נרדם, יוצא מהמיטה, הולך לאמבטיה, משתעל, בודק את הליחה, הכל נקי, אין דם. אביו נוהם מתוך שינה או מתוך ערות.

— "אבא תישן, עוד לילה."

אביו ממשיך לנהום.

— "אבא, אתה תעיר את אמא, תעיר את כולם."

"זה רע, אבא אומר, "זה רע", הוא חוזר ואומר ובקול רם עוד יותר חוזר על זה שוב.

מיכאל נכנס למיטתו, שם כר על ראשו ומנסה להירדם במעט השעות שנותרו לו עד הבוקר, ולא מצליח.

למחרת, לאחר העבודה, אביו יושב על הכורסה, הוא ואמו ליד השולחן, הספר הונח על המדף באצטבת הספרים והוא לא ניגש אליו, אבל המלים שרות בראשו, כאילו חוברת להן מנגינה:

מֵה יִרְבּוּ פְּרָחִים בְּחֶרֶף עַל הַפֶּרֶךְ,
דָּם הַפְּלִיגִית וְכַתֵּם הַפְּרָכֶם,
יֵשׁ יָמִים — פִּי שֶׁבַע אֶז יִרְק הַיֶּרֶק,
פִּי שֶׁבַע יָמִים תִּכְלֶה הַתְּכֵלֶת בְּמָרוֹם.

"הנה היא כאן, התכלת הזאת שאותה חיפשת כל כך בציוור האגם ההוא שמעל המיטה. אז הצלחת בסוף." האם יש איזושהי דרך לתרגם לשפה אחרת, רוסית למשל, את המשפט "פי שבע אז ירוק הירק," או את השורה "פי שבעים תכולה התכלת במרום?" ומה זה "איוורש," ומה זה "משואות זרים?" אף שהבטיח לעצמו להתרחק מהספר, הוא ניגש למדף, לוקח אותו ופותח בעמוד מקרי.

מֵה לְאֵה הַלֵּב בְּלִילוֹת לֹא-שָׁנָת,
בְּלִילוֹת לֹא-שָׁנָת מֵה כָּבֵד הָעֵל.
הַאֲשִׁלַּח יָדִי לְנִתְק הַחוּט,
לְנִתְק הַחוּט וְלַחְדֵּל?

הוא מקרב את הספר אל עיניו, מתכופף אל המילים, כאילו לראות אם אכן

זה מה שכתוב שם, מחזיק אותו חזק כדי שלא ייפול מידי, ולוחש: "לא, אל תשלחי את היד." וחוזר וממשיך לקרוא:

לֹא אֶשְׁלַח הַיָּד לְנִתְקַּח הַחוּט.
עוֹד מְעֵט לְבִי, עוֹד מְעֵט!

אז הכל בסדר. הוא ממשיך לרפדף, ובלילה, מתחת לשמיכה, כשהוא מסתובב מצד לצד וקול הנהמה המונוטונית של אביו מגיע אליו כאילו מבעד לקונכיית מים עמוקים, הוא זוכר איך ניצחה אותו בשבץ-נא, והוא ניסה להציל את כבודו ולומר שבאספרנטו, אפילו באנגלית, הוא היה מצליח יותר. היא לא ויתרה ואמרה: "אם אתה רוצה שפות אז בוא, עכשיו שאלות בעברית," ולקחה נייר והרכיבה משחק חרש. "זה קל, זה במיוחד בשבילך." בין האותיות הוא הצליח למצוא את המלים "אף", "פרח", אבל לא הצליח לגלות את המלה "חמה", שהסתתרה היטב בתוך המלה "מלחמה." "כי מה זה חמה?" הוא שאל. "חמה זה שמש" וגם תרגמה לרוסית.

רק כשמגיעה כבר השעה שלוש והלילה עדיין לא עובר, הוא יודע שבעצם היא סיפרה לו הכל, זה הוא שלא רצה לשמוע. לא על בית המרפא לחוף הים השחור, לא על האישה הזקנה שאמרה: "כשאינ מזל, החיים הם גיהנום," לא על ההיא שחזרה על ארבע המלים: "אני לא רוצה למות." הכל היה שם, בכל אחד מהמכתבים, במשפטים שתומים על צל רפאים, על עלטת הקבר, בסיפורים סתמיים. היה גם המשפט שכתבה לו מאודסה: "אם אצא מכאן חיה." כל אלה היו קריאות לעזרה שהוא שמע, אבל סירב להקשיב להן.

בחמש בבוקר הוא מצליח סוף-סוף להירדם, אבל בחמש ועשר דקות הוא מתעורר בעיצומו של יוכוח שהתחיל עוד בתוך החלום והוא ממשיך אותו כשהוא מבין שלהירדם שוב לא יצליח: היא עלתה לארץ ישראל, נראה היה כאילו הבריאה, ואם לא הבריאה, מה היו הסיפורים האלה על הבתים שבהם גרה? על ירושלים? על החברות שלה שאיתן היתה יושבת ומתקנת גרביים? על הגינות? על ליל הסדר בדגניה? הכל, הכל היה שקר? הדוגמאות עוד רבות, אבל הקול הפנימי שמשמיע לו אותן הולך ונחלש. השעה כבר שש ועדיין לילה, עכשיו אין לו מה להגיד. השופט, העדים, הקטגור עומדים בחשכה ליד מיטתו, וכל מה שהוא יכול לומר להם בקול חלוש, לא נשמע, הוא: "רצייתי לשמור אותה כמו שהיתה, רצייתי לעזור לה להיות מה שהיתה קודם, ניסיתי להציל אותה, והיא לא רצתה את העזרה

הזאת. " אבל האנשים שעומדים ליד מיטתו לא שומעים טוב. "מה?" הם שואלים, "אתה יכול לחזור על זה בקול רם יותר?" והוא מנסה לחזור: "פעם, לפני הרבה שנים, היא הראתה לי שמותר להעז להיות מאושר, ואני רק רציתי להחזיר לה את זה, " וכבר מוותר. וממילא הודלק אור, אביו צועק משהו, אמו קמה, מגישה לו מים.

"מה יש, בוריס? מה קרה?"

ואביו אומר: "זה רע, כאן, זה רע. זה לא טוב. "
צריך לקום, להתרחץ, להתלבש ולצאת לעבודה.